

SŁAWOMIR MIELNIK* – LUBLIN

DZIAŁALNOŚĆ OŚRODKA BADAŃ NAD GEOGRAFIĄ HISTORYCZNĄ KOŚCIOŁA W POLSCE KUL

W 2010 roku na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II powstał Ośrodek Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce. Jednostka ta powstała z przekształcenia Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce KUL. Konieczność ta wynikała ze zmian w całej uczelni, ale także ze zmian jakie wprowadzono w zasadach funkcjonowania i finansowania całej nauki i szkolnictwa wyższego w kraju. Decyzją Senatu KUL z dnia 27 maja 2010 roku jednostki międzywydziałowe zostały włączone w struktury wydziałów. Od 1 czerwca 2010 roku Instytut Geografii Historycznej Kościoła w Polsce zmienił nazwę na Ośrodek Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce i zaczął funkcjonować w ramach Wydziału Nauk Humanistycznych. Co to oznacza dla samego Instytutu? Najważniejszym jest chyba fakt, że nadal funkcjonuje w Polsce jednostka, która zapoczątkowała badania nad geografią historyczną kościołów i wyznań nie tylko w Polsce, ale także w Europie środkowowschodniej. Ponad pięćdziesięcioletni dorobek wielu pokoleń badaczy będzie kontynuowany w warunkach poczucia stabilizacji, której brak w ostatnich kilku latach zaczynał coraz bardziej doskwierać, co miało negatywny wpływ na efektywność pracy naukowej. Rok 2010 wyznacza więc wyraźnie nowy etap w pracach zespołu historyków i kartografów związanych z Instytutem przemianowanym na Ośrodek.

Historia

Za załączek Instytutu można uznać seminarium historii średniowiecznej, prowadzone od 1951 roku na KUL przez prof. Jerzego Kłoczowskiego przy bliskiej współpracy z dr Marzeną Pollakówną oraz prof. Zygmuntem Sułowskim. Szczególnie istotne znaczenie dla powstania Instytutu miało pojawienie się na tym se-

*Sławomir Mielnik – dr historii, adiunkt w Ośrodku Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce KUL.

minarium w latach 1955-1956 grupy bardzo zdolnych studentów: Stanisława Litaka, Eugeniusza Wiśniowskiego, Ludomira Bieńkowskiego, Wiesława Müllera i innych. Ich zaangażowanie pozwoliło podjąć zespołową pracę. Na zebraniu założycielskim 9 XII 1957 roku, w którym uczestniczyło 22 osoby doszło do powołania Instytutu Geografii Historycznej przy Towarzystwie Naukowym KUL. Kierownikiem wybrano doc. dr. Jerzego Kłoczowskiego, jego zastępcą dr Marzenę Pollakówę, kierownikiem pracowni dr. Zygmunta Sułowskiego, a sekretarzem mgr. Adama Chruszczewskiego. Członem zasadniczym byli członkowie Instytutu. Grono to rozrosło się w ciągu kilkunastu następnych lat do kilkudziesięciu osób, głównie związanych z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. Walne Zgromadzenie Członków wybierało Zarząd, który odpowiadał za cały tok pracy. Instytut posiadał również Radę Naukową, w skład której wchodziłi najwybitniejsi przedstawiciele z zakresu geografii historycznej i historii Kościoła w Polsce. Rada była wyłaniania z grona Członków Instytutu. Jej wieloletnim przewodniczącym był Aleksander Gieysztor, a po nim Jerzy Kłoczowski. Wielokrotnie podkreślane jest do dzisiaj ogromne wsparcie prof. Franciszka Uhorczaka z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. Służył on pomocą jeśli chodzi o stronę kartograficzną i był nieocenionym doradcą naukowym¹. Kształt programu badawczego krystalizował się także dzięki związkom z tworzącą się we Francji geografiami i socjologią religii (Gabriel Le Bars) i ośrodkami historycznymi w kraju (Warszawa, Poznań, Toruń)².

Tak jak powstanie Instytutu było możliwe dzięki życzliwej pomocy ówczesnego rektora ks. Mariana Rechowicza, wsparciu biskupa ks. prof. dr. Piotra Kałwy – Wielkiego Kanclerza KUL, biskupa łódzkiego Michała Klepacza – Przewodniczącego Episkopatu, ks. Kard. Stefana Wyszyńskiego i. in., tak jego codzienne funkcjonowanie było możliwe dzięki etatowym pracownikom oraz osobom wspierającym ideę badań nad historią chrześcijaństwa. Na początku lat 60-tych w Instytucie pracowało sześciu etatowych pracowników: magistrowie Adam Chruszczewski, Henryk Grocholski, Stanisław Jop, Stanisław Litak, Helena Mierkowska i Roman Zarzycki. Dr Ludomir Bieńkowski i mgr Eugeniusz Wiśniowski wykonywali dla Instytutu prace zlecone. W 1970 roku do zespołu dołączyła kartografka, powiększając skład Instytutu do siedmiu osób. Pracownią kierowała wówczas mgr Lidia Müllerowa. Instytut był instytucją otwartą, skupiającą współpracowników sekcji historycznej KUL, a także spoza niego. Na przełomie lat 60. i 70. do prac dołączył wraz z całą swoją katedrą przybyły z Warszawy do Lublina doc. dr Władysław Rostocki – specjalista od I połowy XIX wieku³. Szeroka współpraca zaowocowała organizacją w Zakładzie Historii KUL w dniu 25 listopada

¹ Z. Sułowski, 1958, *Instytut Geografii Historycznej Kościoła w Polsce*, „Roczniki Humanistyczne”, 7 (1958) z. 2, s. 9-10; S. Litak, 1959, *Z prac nad Atlasem historycznym Kościoła w Polsce*, „Zeszyty Naukowe KUL”, R. II, Nr 1 (5), 1959 [co to za dziwny numer?], s. 145-146; Cz. Dąbrowski, *Rozmowa z Profesorem Jerzym Kłoczowskim o pracach badawczych nad dziejami Kościoła w Polsce*, „Życie i Myśl”, 9 (1972) s. 28-29.

² H. Gapski, *Instytut Geografii Historycznej Kościoła w Polsce*, w: *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II. 90 lat istnienia*, red. G. Kramarek, E. Ziemann, Lublin 2008, s. 140-141.

³ Dąbrowski, *Rozmowa z Profesorem Jerzym Kłoczowskim*, s. 29.

1966 roku konferencji poświęconej Atlasowi Chrześcijaństwa w Polsce⁴. W ramach Towarzystwa Instytut funkcjonował do 1968 roku. Następnie został włączony w struktury samego Uniwersytetu. W okresie od powstania do włączenia Instytutu w struktury Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego krystalizował się program jego działania. Pracownicy podejmując w skali kraju pionierską pracę zapoznawali się jednocześnie z podobnego typu pracami za granicą. W latach 70. i 80. zatrudniono w Instytucie dodatkowych kartografów⁵. W latach 90. pracowały w Instytucie już 4 osoby na tym stanowisku. Nieprzerwanie do 2001 roku Instytutem kierował prof. Jerzy Kłoczowski. Od 2001 roku Dyrektorem Instytutu jest prof. Henryk Gapski. W roku akademickim 2007/2008 troje pracowników Instytutu zaczęło prowadzić zajęcia dydaktyczne na nowo otwartej specjalizacji geohistorycznej w ramach studiów historycznych na Wydziale Nauk Humanistycznych KUL. Celem tej specjalizacji jest promowanie zastosowania Systemów Informacji Geograficznej w badaniach historycznych oraz naukach pokrewnych (np. historia sztuki, inwentaryzacja zabytków, archeologia). Prowadzone są również zajęcia dotyczące zastosowania kartograficznych metod badań nad przestrzenią geohistoryczną.

W niezmienionej formie Instytut przetrwał aż do 2010 roku. 27 maja 2010 roku Senat Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II podjął Uchwałę w sprawie przekształcenia i zmiany nazwy Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce na Ośrodek Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce i włączenia go w strukturę Wydziału Nauk Humanistycznych.⁶ Ośrodkiem kieruje jednoosobowo Dyrektor, którym rektor mianował prof. Henryka Gapskiego. Likwidacji uległ Zarząd i Zgromadzenie Członków. Pozostawiono Radę Naukową, dla której zarezerwowano tylko rolę doradcą.

Badania

O potrzebie sporządzenia dokładnych map, niezbędnych do dobrego rządzenia wiedzano już od dawna. Historia polskiej kartografii kościelnej sięga XVIII wieku. Pierwszym pomysłodawcą i pionierem sporządzenia dokładnej mapy całego kraju był biskup płocki Michał Poniatowski, brat króla Stanisława Augusta. Sporządzoną w 1779 roku przez ks. Franciszka Czajkowskiego na jego zlecenie mapa diecezji płockiej i krakowskiej stanowi symboliczny początek badań nad przestrzenią religijną Polski⁷. Niestety do czasów po II wojnie światowej luka w historiografii polskiej z zakresu historii chrześcijaństwa nie została w zasadni-

⁴ S. Litak, 1967, *Prace nad Atlasem Chrześcijaństwa w Polsce*, „Kwartalnik Historyczny”, 74 (1967) nr 4, s. 1147-1150.

⁵ S. Litak, *Z działalności Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce (1957-1971)*, „Nasza Przeszłość”, 38 (1971) [strony]

⁶ Uchwała Senatu KUL z dnia 27 maja 2010 r. (697/III/6) włączyła także do WNH trzy inne Instytuty Międzywydziałowe.

⁷ J. Wieteska, *Materiały do Atlasu Historycznego Polski XVIII w. Archidiaconat pułtuski w ankiecie Michała Poniatowskiego z r. 1778*, „Przegląd Historyczny”, 43 (1952) z. 2, s. 338-339.

czy sposób wypełniona. Odpowiedzią na te potrzeby miało być powstanie w 1957 roku Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce. Celem jego działalności, najogólniej mówiąc, było stworzenie kartograficznego obrazu struktur społeczno-religijnych na ziemiach historycznej Polski. Z uwagi na szczupły personel skoncentrowano się na opracowaniu rozwoju struktur Kościoła katolickiego od X wieku aż do czasów obecnych. Badania skupiają się na stworzeniu możliwie najpełniejszego obrazu sieci parafialnej i zakonnej, organizacji kościelnej wyższego rzędu (prowincji kościelnych i diecezji). Równolegle w Instytucie realizowano program opracowania pozostałych wyznań chrześcijańskich i związków religijnych na terenie historycznej Polski. Wymagało to współpracy z badaczami zajmującymi się innymi wyznaniem⁸. Do chwili obecnej najlepiej opracowane zostały struktury terytorialne zakonów oraz struktury organizacji terytorialnej wyższego rzędu Kościołów chrześcijańskich na obszarach Polski i Rzeczypospolitej Obojga Narodów⁹. W sposób szczególny należy podkreślić opracowanie sieci parafii oraz klasztorów w granicach Rzeczypospolitej sprzed pierwszego rozbioru w 1772 roku¹⁰. W 2006 roku wydany został *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku* autorstwa zmarłego w lutym 2010 roku prof. Stanisława Litaka. Atlas ten wywodzi się z porzuconej idei *Polonia Christiana*, która na wzór krajów zachodnioeuropejskich miała być wydawnictwem obejmującym opisy poszczególnych instytucji kościelnych, jak parafie i klasztory w ramach wyższych jednostek administracji Kościoła łacińskiego oraz duży zbiór map¹¹. Idea ta ewoluowała w kierunku opracowania publikacji pt. *Kościół w Polsce*. Jej częścią jest także opracowana sieć parafii polskich w latach siedemdzie-

⁸ Dąbrowski, *Rozmowa z Profesorem Jerzym Kłoczowskim*, s. 30-33.

⁹ Pełny opis bibliograficzny map opracowanych przez pracowników Instytutu do roku 2001 zawiera Bibliografia map i planów R. Kozyrskiego. Pozycje wydane po 2001 roku można znaleźć na stronie internetowej KUL w zakładce dotyczącej Ośrodka Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce.

¹⁰ *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku*, red. L. Bienkowski, J. Kłoczowski, Z. Sułowski, Lublin 1972 (Materiały do Atlasu Historycznego Chrześcijaństwa w Polsce, t. 1); S. Litak, *Struktura terytorialna Kościoła łacińskiego w Polsce w 1772 roku*, Lublin 1980 (Materiały do Atlasu Historycznego Chrześcijaństwa w Polsce, t. 4); Tenże, *Kościół łaciński w Polsce około 1772 roku. Mapa-Komentarz-Indeks*, Lublin, 1991; Tenże, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1996 (Wspólnoty religijne i narodowe w Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVIII wieku, t. 1); W. Kołbuk, *Kościół wschodnie w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1998 (Wspólnoty religijne i narodowe w Rzeczypospolitej w drugiej połowie XVIII wieku, t. 2).

¹¹ Szczegółowo problemy związane z opracowaniem *Polonia Christiana* oraz ewolucję poglądów na ten temat opisuje S. Litak w *Atlasie Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*, Lublin 2006 oraz G. Karolewicz w *Studiach z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, „Nasza Przeszość”, 38 (1972) s. 257-264. Koncepcja *Polonia Christiana* była wielokrotnie prezentowana przez J. Kłoczowskiego, m.in. w publikacji *Rozwój i problematyka badań nad geografią historyczną Kościoła katolickiego*, „Roczniki Humanistyczne”, [tom] 1962, s. 5-91 i in.

siątych i osiemdziesiątych XX wieku¹². We współpracy z Instytutem opracowano kilkunastotomową, znakomicie udokumentowaną serię *Żeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce 1939-1947*¹³. Dzięki tej serii siostry zakonne są jedną z najlepiej opracowanych grup społecznych w Polsce w latach II wojny światowej. Obecnie kontynuacją tych prac są opracowania dotyczące okresu komunistycznego. Dotychczas w tej serii ukazały się pod redakcją dr hab. Agaty Mirek książki: *Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej w latach 1891-1962*, *Atlas żeńskiego ruchu zakonnego na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, *Siostry zakonne w obozach pracy w Polsce w latach 1954-1956*¹⁴. Ostatnia pozycja została nagrodzona jako książka historyczna roku 2009 w konkursie organizowanym przez Instytut Pamięci Narodowej, Polskie Radio i Telewizję Polską oraz otrzymała wyróżnienie Stowarzyszenia Wydawców Katolickich Feniks 2010 w kategorii Nauki kościelne. Obecnie Ośrodek (Instytut) wydaje serię *Dzieje Chrześcijaństwa Polski i Rzeczypospolitej Obojga Narodów*¹⁵.

Opisany powyżej zarys działalności Instytutu nie obejmuje całego zakresu jego prac. Nie doczekano się dotychczas pełnej bibliografii pracowników i osób związanych z Instytutem. Pewną namiastką może być wspomniana już *Bibliografia map i planów* R. Kozyrskiego. Wśród istotnych osiągnięć należy jeszcze wymienić publikacje Piotra Pawła Gacha¹⁶, Aleksandry Witkowskiej¹⁷, Jerzego Flaga¹⁸ czy Henryka Gapskiego¹⁹.

W okresie transformacji w latach dziewięćdziesiątych XX wieku pojawiły się

¹² L. Müllerowa, *Sieć parafialna Kościoła katolickiego w Polsce w 1970-1972 roku*, Lublin 1975 (Materiały do Atlasu Historycznego Chrześcijaństwa w Polsce, t. 3); Taż, *Sieć parafialna Kościoła katolickiego w Polsce w 1980 roku*, cz. 1-2, Lublin 1982-1989 (Materiały do Atlasu Historycznego Chrześcijaństwa w Polsce, t. 5).

¹³ *Żeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce 1939-1947*, red. A. Chruszczewski, t. 1-16, Lublin, 1982-2001

¹⁴ A. Mirek, *Zgromadzenie Córek Maryi Niepokalanej w latach 1891-1962*, Sandomierz 2002; Taż, *Atlas żeńskiego ruchu zakonnego na ziemiach polskich w XIX i XX wieku*, Lublin 2007; Taż, *Siostry zakonne w obozach pracy w Polsce w latach 1954-1956*, Lublin 2009.

¹⁵ Dotychczas ukazały się 4 tomy:

E. Wiśniowski, *Parafie w średniowiecznej Polsce. Struktura i funkcje społeczne*, Lublin 2004.

S. Litak, *Parafie w Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku. Struktura, funkcje społeczno-religijne i edukacyjne*, Lublin 2004.

M. Borkowska, *Zakony żeńskie w Polsce w epoce nowożytnej*, Lublin 2010.

J. Kłoczowski, *Wspólnoty zakonne w średniowiecznej Polsce*, Lublin 2010.

¹⁶ P. P. Gach, *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska. 1773-1914*, Lublin 1984; Tenże, *Struktury i działalność duszpasterska zakonów męskich na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej w latach 1773-1914*, Lublin 1999.

¹⁷ A. Witkowska, *Kulty pątnicze piętnastowiecznego Krakowa. Z badań nad miejską kulturą religijną*, Lublin 1984.

¹⁸ J. Flaga, *Działalność duszpasterska zakonów w drugiej połowie XVIII wieku. 1767-1772*, Lublin 1986; Tenże, *Zakony męskie w Polsce w 1772 roku*. t. 2, cz. 1: *Duszpasterstwo*, Lublin 1991.

¹⁹ H. Gapski, *Rekrutacja do zakonów męskich w Polsce w końcu XVI i w pierwszej połowie XVII wieku na przykładzie krakowskiego ośrodka zakonnego*, Lublin 1987.

nowe możliwości finansowania badań naukowych. Możliwe stało się opracowanie pełnego zestawu kościołów łacińskich parafialnych i pomocniczych oraz zakonnych uzupełnionego o wezwania, patronat jak również rodzaj budownictwa kościelnego (muruwane, drewniane i inne). W rezultacie powstała praca S. Litaka będąca rozszerzeniem wcześniejszego opracowania²⁰ tego Autora i obejmująca pełny zestaw świątyn Kościoła łacińskiego²¹.

Od lat dziewięćdziesiątych XX wieku stale realizowane są projekty badawcze finansowane ze środków ministerialnych. Realizacja serii *Dzieje Chrześcijaństwa Polski i Rzeczypospolitej Obojga Narodów* jest możliwa dzięki takiemu właśnie wsparciu. W 2007 roku zakończono projekt badawczy *Atlas historyczny (archi) diecezji lubelskiej. 1805-2005*. Jego rezultatem jest opracowanie bardzo szczegółowego obrazu ewolucji struktur terytorialnych Kościoła łacińskiego na terenie (archi)diecezji lubelskiej od momentu jej powstania do czasów obecnych. Niestety trudności z uzyskaniem dofinansowania wydania atlasu dotychczas nie pozwoliły na jego wydanie. W latach 2005-2008 realizowano pod kierunkiem Agaty Mirek projekt badawczy *Działalność żeńskiego ruchu zakonnego w Polsce w warunkach państwa totalitarnego w latach 1945-1989*.

Od początków istnienia Instytutu kształtował się pomysł opracowania *Atlasu chrześcijaństwa w Rzeczypospolitej*²². Zadanie to zrealizowano w sposób częściowy. Przyczyn tego jest wiele. Pisze o nich S. Litak we Wstępie do swego ostatniego *Atlasu Kościoła łacińskiego*²³. Jako jedną z przyczyn wskazywał niepewny byt Instytutu już w latach siedemdziesiątych ubiegłego wieku. Trudne czasy PRL-u przetrwał on dzięki wsparciu Prymasa kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz kardynała Karola Wojtyły, późniejszego papieża Jana Pawła II. W latach dziewięćdziesiątych XX wieku, kiedy KUL wszedł w okres dynamicznego rozwoju, niepewność bytu nie opuściła pracowników Instytutu. Szczególnie widoczne było to w ostatnich czterech latach. Decydującym momentem była odmowa finansowania działalności Instytutu przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w 2010 roku, który w świetle zapisów w nowym statucie KUL z 2006 roku był jednostką pomocniczą dla wydziałów i nie mógł z racji innych przepisów prawa otrzymywać dotacji państwowych. Było to decydującą przyczyną zmian opisanych na wstępie.

Za inne przyczyny braku sfinalizowania prac nad *Atlasem* należy uznać wygórowane założenia i częste zmiany koncepcji. Tak było w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku kiedy to zamiast *Atlasu Rzeczypospolitej* postanowiono opracować *Atlas chrześcijaństwa w Europie środkowowschodniej*. Wynikało to z obietnicy Barbary Piaseckiej-Johnson sfinansowania prac, z czego później się wycofa-

²⁰ S. Litak, *Struktura terytorialna Kościoła łacińskiego w Polsce w 1772 roku*, Lublin 1980, *Mapy*, Lublin 1979.

²¹ Tenze, *Kościół łaciński w Rzeczypospolitej około 1772 roku. Struktury administracyjne*, Lublin 1996.

²² J. Flaga, *Atlas Historyczny Chrześcijaństwa w Polsce – koncepcja i stan realizacji*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, 14 (1982) nr 2, s. 88-90.

²³ S. Litak, *Atlas Kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*, Lublin 2006.

ła, praktycznie niwecząc realne szanse kontynuacji dzieła²⁴. Czynione później próby były wysiłkiem pojedynczych osób. Prace profesora Stanisława Litaka należy podkreślić tu w sposób szczególny. Okazuje się, że działanie etapowe polegająca na wydawaniu prac stopniowo daje lepsze efekty.

Opracowanie map historycznych jest zadaniem specyficznym. Mapa historyczna jest rekonstrukcją przestrzeni już nie istniejącej, a każda rekonstrukcja jest zajęciem żmudnym, pracochłonnym i kosztochłonnym, nie zawsze dającym efekty jakich spodziewają się ci, którzy mają często wygórowane wymagania wobec osób parających się historią czy geografią historyczną. Opracowanie każdej oryginalnej mapy historycznej musi być poprzedzone rzetelnymi badaniami i eksploracją różnego rodzaju archiwaliów często bardzo rozproszonych po Europie²⁵. Często okazuje się także, że wyrywkowość danych dotyczących jakiegoś zjawiska dyskwalifikuje je do sporządzenia mapy. Pracownicy i współpracownicy Ośrodka (Instytutu) często spotykają się z pewnego rodzaju ignorancją, nawet ze strony osób zainteresowanych historią, którzy mapę historyczną traktują nie jako efekt żmudnych badań, formę prezentacji danych, narzędzie analizy, ewidencji, jako historyczny obraz przestrzeni naszego kraju, ale przede wszystkim jako tylko ładny obrazek. Wynika to między innymi z niewystarczającej edukacji kartograficznej, a co za tym idzie nieumiejętności posługiwania się mapą i czytania jej. Świadczą także o tym doświadczenia zdobyte przez pracowników Ośrodka (Instytutu) w ramach prowadzonych zajęć dydaktycznych na kierunku historia. Okazuje się, że studenci nawet ci posiadający rzetelną wiedzę na temat zjawisk i faktów historycznych nie potrafią odnieść jej do przestrzeni geograficznej (geohistorycznej), a w efekcie niekiedy błędnie interpretują pewne zjawiska, co świadczy o zaniedbaniach w kształceniu geograficznym na poziomie co najmniej średnim. Zagadnienie to, mimo że ważne, zostało tylko zasygnalizowane, by wskazać na to jak dużym błędem była by likwidacja Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce KUL jako jednostki zajmującej się kartografią i geografią historyczną. Jest to miejsce, którego wywodzi się wielu specjalistów z dziedziny kartografii i geografii historycznej, zarówno geografów jak i historyków. Naukowa kartografia i geografia historyczna wymaga swoistej symbiozy naukowej historyka i kartografa, która zdecydowanie sprzyja opracowaniu oryginalnej i dobrej mapy historycznej.

Za bardzo ważną przyczynę destabilizacji prac Instytutu w ostatnich kilku latach należy także uznać politykę ogólną Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, która w pewnym momencie pozostawiła humanistykę na uboczu swych zainteresowań. Na problem ten wskazywał obecny dyrektor Ośrodka Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce prof. Henryk Gapski w piśmie do pani Minister Barbary Kudryckiej z dnia 2 kwietnia 2010 roku²⁶. Mówił w nim o konieczności opracowania priorytetów Narodowego Programu Rozwoju Badań Hu-

²⁴ Tamże, s. 22-23.

²⁵ Dane dotyczące problematyki kościołów i wyznań na obszarze historycznej Polski znajdują się często np. w archiwach watykańskich i rosyjskich.

²⁶ Dyrektor Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce KUL prof. Henryk Gapski skierował w dniu 2 kwietnia 2010 roku do Pani Minister Barbary Kudryckiej pismo. Wynikało ono

manistycznych oraz jasnych zasad finansowania projektów badawczych. W programie tym za niezbędne uznał miejsce dla szeroko pojętej geohistorii, w tym kartografii. Znalazło to szybko oddźwięk w wywiadzie jakiego udzieliła Pani Minister Kudrycka Rzeczypospolitej 31 maja 2010 roku, w którym wskazywała punkty priorytetowe dla rozwoju humanistyki. Wśród dzieł ważnych dla kultury i dziedzictwa narodowego wymieniła atlasy historyczne²⁷. Napawa to nadzieją i pozwala sądzić, że dziedzina działalności nowopowstałego Ośrodka Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce KUL doczeka się stabilizacji, niezbędnej do działalności naukowo-badawczej.

Obecnie w Ośrodku realizowany będzie nadal program wydawniczy wysokiej jakości monografii *Dzieje Chrześcijaństwa Polski i Rzeczypospolitej Obojga Narodów*. Nowe technologie dają możliwość wykonania czasowo-przestrzennej bazy danych dostępnej w Internecie. Planuje się stworzenie portalu gdzie dane będą prezentowane na mapie o płynnej skali (definiowanej przez odbiorcę). Struktura mapy *online*, umożliwi przeglądanie różnotematycznych map w różnych skalach oraz o zróżnicowanym obszarze. Umożliwi to jednoczesne przeglądanie wielu warstw tematycznych zdefiniowanych (wyświetlanych) w zależności od potrzeb użytkownika. Dane były by prezentowane również w języku angielskim. Ma to być realizacja wskazanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego w Narodowym Programie Rozwoju Humanistyki postulatów umiędzynarodowienia polskich wysiłków badawczych. Przedsięwzięcie to pozwoli także na prezentację bardzo rozproszonych map wykonanych w Ośrodku (Instytucie), których ilość ocenia się obecnie na około 1500 pozycji bibliograficznych. Realizacja powyższego projektu jest bezwzględnie uzależniona od możliwości uzyskania dofinansowania.

Dotychczas polska geografia i kartografia historyczna funkcjonowała na marginesie nauki europejskiej i światowej, co jest jedną z przyczyn tego, że znajomość regionu Europy środkowowschodniej u przeciętnego mieszkańca Europy zachodniej jest mała i opiera się w dużej mierze na stereotypach. Przystępna forma prezentacji jaką jest mapa może pomóc zmienić tę sytuację i poprzez ukazanie kontekstu historycznego może pomóc zmienić obecne, często błędne wyobrażenie o Polsce i regionie. Uniwersalne narzędzie komunikacji jakim jest mapa historyczna, obok oczywistych dla każdego kartografa czy historyka funkcji, pełni także ważną rolę edukacyjną i promującą nasz kraj.

z zaniepokojenia spowodowanego odmową finansowania Instytutu oraz przekazywanymi ustnie, nie do końca przemyślanymi, pomysłami reorganizacji podległej mu jednostki.

²⁷ R. Czeladko, *Humanisłci docenieni*, (Wywiad z Minister Nauki i Szkolnictwa Wyższego Barbarą Kudrycką), „Rzeczpospolita”, nr 125 (8636), 31 maja 2010.

THE ACTIVITY OF THE RESEARCH CENTRE FOR THE HISTORICAL GEOGRAPHY OF THE CHURCH IN POLAND AT THE CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN**Summary**

In 2010 the University Senate decided to include the Institute for the Historical Geography of the Church in Poland, established in 1957 by prof. Jerzy Kłoczowski, in the structures of the Faculty of Humanities and changed its name into the Research Centre for the Historical Geography of the Church in Poland.

Thanks to this decision, the Lublin centre, which has a few dozen years of tradition dating back to the most difficult times of the Polish People's Republic, has the opportunity to continue the research on the history of Churches and religions in Poland. The article presents the outline of the Centre (Institute) activity, its achievements and the main research goals. The presentation of the Centre activity from a chronological perspective is an attempt to show the intricacy of the research issue and the development of the research into the historical lands of Poland from religious, social and demographical point of view. Presenting the most important achievements of workers and co-workers enabled to show the scope of research concerning territorial structures of major and minor Churches, male and female congregations, especially the activity of female congregations during the Second World War and in the Polish People's Republic, social and demographic issues, and others. Showing the history and achievements of the Centre also serves as a reminder of the role it played and still plays in the research on the history of churches, religions, faiths in the former Republic of Poland and the East-Central Europe.

The synthetic presentation of the problems connected with the historical geography and cartography of the Church is also an attempt to assess the possibilities of further development of the research on geography, and social and religious history in Poland.

Translated by Aneta Kiper